

Majčinstvo i sjećanje u romanima *Molim te, pazi na mamu* i *Klub sretnih žena**

Prvi roman kinesko-američke spisateljice Amy Tan *Klub sretnih žena*¹ napisan je kao niz priča koje pripovijedaju četiri majke i njihove četiri kćeri koje svojim životnim ispovijedima upoznaju čitatelje sa svojim sudbinama i životima te nas uvode u kompleksan odnos kineskih majki i njihovih kćeri rođenih u Sjedinjenim Američkim Državama. Za razliku od Tan, korejska autorica Kyung-sook Shin u svojem petom romanu *Molim te, pazi na mamu*² problematizira složeni odnos jedne tradicionalne korejske majke Park So-nyo i njezine emancipirane kćeri Chi-hon u desetljećima nakon Korejskog rata. Dok životne priče Taninih majki vode čitatelje kroz traumatična iskustva njihovih prethodnih života u Kini prije Drugog svjetskog rata, Kyung-sook Shin pozicionira svoju priču nakon rata. Ono što autorice imaju zajedničko odnosi se na generacijske i kulturološke konflikte između majki i kćeri, dok se sami načini rješavanja tih konflikata u obiju autorica manifestiraju i odvijaju na različite načine.

Oba romana problematiziraju narušene odnose majki i kćeri koji proizlaze ne samo iz generacijskih ili kulturoloških razlika, već i iz gubitka pamćenja od kojeg majke često pate. Stoga je pitanje sjećanja jedno od središnjih pitanja u ovim romanima. Ono što dodatno komplicira situaciju jest činjenica da je žensko sjećanje još više podložno gubitku, s obzirom na to da su žene često bile uštkivane u kineskom i korejskom društvu. Ovakvo vanjsko uštkivanje rezultat je društvene i kulturološke opresije žena u ovim društvima, koje često potječe od razumijevanja tradicionalne uloge žena u istočnoj Aziji te je često bazirano na konfucijanizmu. Konfucije je svrstavao žene zajedno s robovima te je inzistirao na represiji žena tvrdeći: „Svrha ženskog odgoja je savršena podčinjenost, a ne odgoj ili razvoj

uma³“ (Ling, 1990: 3)⁴. Čak i prije Konfucija, u prvom stoljeću naše ere, postojao je princip odgoja žena nazvan Tri poslušnosti (*Three Obediences*), kojima je propisano da žena mora poštovati svoga oca prije udaje, svoga muža nakon udaje te svog najstarijeg sina nakon muževe smrti (Ling, 1990: 3). Višestoljetna represija u žena istočne Azije rezultirala je osjećajima sramote i manje vrijednosti te im priskrbila inferioran položaj u društvu. Tanine junakinje zato su tek u Americi počele glasno izražavati svoje mišljenje i boriti se za svoj položaj u obitelji i društvu. Shininoj junakinji to nije pošlo za rukom do kraja života. King-Kok Cheung⁵ u svome eseju „Don't Tell“ tvrdi da etničke spisateljice održavaju svoje mentalno zdravlje braneći se riječima. Isto se može reći i za Tanine majke, koje premda nisu pisale mnogo, održavaju svoja sjećanja pripovijedajući prošle događaje i osjećaje. Razmatrajući ulogu etničkih spisatelja i pripovjedača, King-kok Cheung smatra da se žene brane govorom te se tako odupiru nametnutim uštkivanjima od strane njihovih zajednica (Cheung, 1988: 163). Motiv uštkivanja čest je u djelima spisateljica azijskog podrijetla. Kinesko-američka spisateljica Maxine Hong Kingston započinje svoj najpoznatiji roman *The Woman Warrior* riječima: „Ne smiješ reći nikome“ i opisuje drevnu tradiciju uštkivanja i podčinjavanja žena u Kini. Problem uštkivanja žena važan je ne samo zato što je ženama teško izraziti se, nego i zbog toga što je uštkivanje često povezano s patrijarhalnim društvima i pobunama žena protiv tradicionalnih konvencija i vrijednosti. Upravo zato Shin i Tan inzistiraju na važnosti pripovijedanja i sjećanja u svojim romanima. Pripovijedanje je također jedan od načina definiranja identiteta jer pruža mogućnost da ponovno proživimo

* Ovaj rad omogućen je istraživačkom potporom Ministarstva obrazovanja Republike Koreje i KSPS-a (AKS-2021-INC2230012). *This work was supported by the Seed Program for Korean Studies through the Ministry of Education of the Republic of Korea and the Korean Studies Promotion Service of the Academy of Korean Studies (AKS-2021-INC-2230012).*

¹ Tan, Amy 2004. *Klub sretnih žena*. Split: Marjan tisak.

² Shin, Kyung-sook 2020. *Molim te, pazi na mamu*. Zagreb: Hena.com.

³ „The aim of female education is perfect submission, not cultivation or development of the mind“ (svi prijevodi u članku su vlastiti).

⁴ Ling, Amy 1990. *Between Worlds: Women Writers of Chinese Ancestry*. New York: Pergamon Press.

⁵ Cheung, King-kok 1988. „Don't Tell: Imposed Silences in *The Color Purple* and *The Woman Warrior*.“ *PMLA* 103.2, str. 162–174.

prošla iskustva te da opet ispričamo priče o događajima koji su važan dio našeg obiteljskog ili etničkog naslijeđa. Osim toga, pripovijedanje je povezano i sa sjećanjem, budući da ono osvježava naše uspomene. Naposljetku, pripovijedanje je važno i zbog toga što nam pomaže da ne zaboravimo događaje, osjećaje i vrijednosti naše etničke ili obiteljske zajednice. Stoga, tijekom procesa sjećanja, nastavljamo revidirati ili brisati našu prošlost, odnosno uspomenu na nju. U tom procesu definiramo naš identitet i zbog toga naš identitet nije niti jednostavan niti stabilan. Zato kinesko-američki identitet Taninih kćeri nije jednak kineskom identitetu Taninih majki iz romana *Klub sretnih žena*. Isto tako, identitet Shinine kćeri Chi-hon razlikuje se od identiteta njezine majke So-nyo iako obje pripadaju istoj, korejskoj kulturi. I Tan i Chin u svojim romanima koriste se višestrukim naracijama kako bi pokazale različite aspekte identiteta svojih likova, kao i sukobe majki i kćeri. Objе u svojim djelima ponekad govore u ime majki, a ponekad i u ime njihovih kćeri. Ovu kontradikciju Nan Bauer Maglin nazvala je „literature of matrilineage“ koja otkriva da kćerin glas nije potpuno njezin, da kćeri pokušavaju sagledati majke u realnom svjetlu, da se kćeri dive majkama te da pokušavaju sačuvati naslijeđe majki (Wong,⁶1995: 176–177). Stapajući glasove majki i njihovih kćeri, Tan i Shin pokazuju da one imaju mnogo više zajedničkog nego što bi se to moglo očekivati. Usprkos svim razlikama, postoji i mnogo toga što ih povezuje, uključujući problematičan odnos majke i kćeri, izgradnju identiteta, kao i pitanje sjećanja. Zbog takvih sličnosti Tanin roman može se staviti u okvir transnacionalne azijsko-američke proze i usporediti s kulturološkim obrascem Shinina romana. Nadalje, Tan smatra da je genetika ono što na kraju prevlada i upravo zbog toga drži da može predstavljati vlastitu majku. Osim toga, Tan vjeruje da je definira odnos s vlastitom majkom, budući da je majka na neki način postala njezina vlastita muza (Dehay, 1994: 31)⁷. Isto tako, Shin smatra da je majka ključna figura: „Željela sam da majke znaju da su potrebne, da su bitne.“⁸ Stoga inicijalni sukobi majki i kćeri u njihovim romanima u pravilu završe pomirbom i razumijevanjem, iako se to za neke majke dogodi prekasno.

⁶ Wong, Sau-ling Cynthia 1995. „Sugar Sisterhood.’ Situating the Amy Tan Phenomenon“. U: *The Ethnic Cannon: Histories, Institutions and Interventions*. Ur. David Palumbo-Liu. Minneapolis/London: U of Minnesota P, str. 174–203.

⁷ Dehay, Terry 1994. „Narrating Memory“. U: *Memory, Narrative and Identity: New Essays in Ethnic American Literatures*. Ur. Amritjit Singh, Joseph T. Skerret Jr., Robert E. Hogan. Boston: Northeastern UP, str. 26–44.

⁸ Schillinger 2012 (dostupno na: <https://www.thedailybeast.com/kyung-sook-shin-talks-about-novel-please-look-after-mom?ref=scroll>): „I wanted moms to know that they are needed, that they are essential.“

Roman *Klub sretnih žena* može se čitati i kao kronika života dviju generacija kineskih useljenica u SAD, čiji protagonisti žive na razmeđu dviju kultura – kineske i američke. Kako bi olakšale svoj položaj u Americi, majke se udružuju u neformalni mah-jong i investicijski klub krajem četrdesetih godina 20. stoljeća u San Franciscu. Klub egzistira više od četrdeset godina u svom izvornom obliku, a Tan svoju naraciju započinje nakon smrti jedne od utemeljiteljica kluba, Suyuan Woo. Smrt majke povod je preostalim trima majkama da u svoje redove prime njezinu kćer, Jing-mei, kako bi je zamijenila i s njima nastavila tradiciju druženja. Međutim, upravo tada na vidjelo izlaze mnogobrojni problemi jer Jing-mei ne može adekvatno zamijeniti svoju majku zbog niza jezičnih, kulturoloških i generacijskih problema. Srž problema i nerazumijevanja između majki i njihovih kćeri leži u činjenici da su majke rođene i odrasle u Kini te stoga baštine kineske stavove i vrijednosti, dok njihove kćeri rođene u Americi mentalno i svjetonazorski pripadaju zapadnome svijetu, tj. baštine američki mentalitet. Nepremostive razlike između ovih dviju grupa žena često izlaze na vidjelo i izazivaju ne samo nerazumijevanje, već i otvoren razdor i sukobe među njima. Dok majke svojim kćerima pokušavaju usaditi tradicionalne kineske vrijednosti i stavove, njihove kćeri odbijaju prihvatiti majčinske savjete i zahtjeve. Sličnu situaciju u romanu *Molim te, pazi na mamu* opisuje i Kyung-sook Shin, čije protagonistice, majka i kći, nemaju jezične probleme, ali ipak ne uspijevaju izgraditi kvalitetan odnos zbog niza generacijskih, kulturoloških i svjetonazorskih razlika. Premda se roman korejske autorice doima manje konfliktnim, ostali protagonisti romana upoznaju nas sa svojim poteškoćama koje proizlaze iz navedenih razlika. Za razliku od kineskih majki koje se agilno i glasno zalazu za svoje stavove i potrebe, korejska majka u svim nespornostima i sukobima sa svojom djecom i suprugom primjenjuje pomirljiv, gandijevski, gotovo stoički pristup. Kao i kod Suyuan Woo, čija smrt iznosi na vidjelo brojne obiteljske tajne i mračnu prošlost, nestanak korejske majke Park So-nyo otkriva puno toga što je desetljećima držala u tajnosti. Kada se šezdesetdevetogodišnja Park So-nyo jednoga dana izgubila na glavnoj željezničkoj stanici u Seulu i netragom nestala, njezina obitelj okuplja se u zajedničkoj akciji potrage za majkom, koju u narednim danima i tjednima bezuspješno traže diljem grada, posjećujući mjesta važna za obiteljsku prošlost, nadajući se da bi njihova majka mogla biti tamo. Potragu predvode najstariji sin Hyong-chol i najstarija kći Chi-hon. I sam početak potrage za majkom opterećen je brojnim nepoznicama jer nitko od članova njezine obitelji nema njezinu recentnu fotografiju:

Nitko ne može odlučiti koju biste maminu fotografiju trebali upotrijebiti. Svi se slažu da mora biti najnovija, ali nitko nema njezinu noviju fotografiju. Sječaš

se da je mama u određenom trenutku počela mrziti fotografiranje. Odšuljala bi se čak i kad ste snimali obiteljske portrete. (Shin, 2020: 10)

Dok obitelj neuspješno nastavlja potragu, saznajemo mnogo toga o odnosu majke s njezinim četvero djece i suprugom, kao i o tajnovitoj simpatiji iz njezinih mladih dana. Potraga za nestalom majkom djeci i suprugu uskoro se pretvara u preispitivanje odnosa s njom, kao i svega onoga što su propustili učiniti za svoju majku i suprugu:

Prestaješ se prepirati s Hyong-cholom jer shvaćaš da ga, kao i obično, siliš da se za sve pobrine. Oca ostavljate u Hyong-cholovoj kući i odlazite svatko na svoju stranu. Ako sad ne odete, nastavit ćete se prepirati. To radite već tjedan dana. Sastanete se da biste porazgovarali o tome kako ćete naći mamu, a onda netko od vas, ničim izazvan, spomene situaciju iz prošlosti kad ju je netko drugi od vas povrijedio. Stvari koje su dotad bile potisnute, koje su se brižno izbjegavale, napuhnu se i na kraju svi urlate i pjenite se i bijesno se razidete. (Shin, 2020: 12–13)

Smrt Tanine junakinje Suyuan Woo također razotkriva brojne obiteljske konflikte. Nakon što su majke, članice „kluba sretnih žena“, pozvale u svoje redove njezinu kćer Jing-mei, one uskoro uviđaju da i njih čeka ista sudbina i nerazumijevanje vlastite djece koja su kao i Jing-mei nezainteresirana za njihovu tradiciju, kulturu i običaje. Što je još gore, kćerima su jednako nepoznate i vlastite majke s kojima zbog niza barijera nisu uspjele izgraditi odnos kakav su majke priželjkivale. Takva situacija zabrinjava i kćeri i majke. Jedna od kćeri, Jing-mei Woo, sumira te strahove pokušavajući proniknuti u složenost njihovih odnosa:

Odjednom shvaćam: one se boje. U meni vide vlastite kćeri, jednako nesvjesne, jednako bezobzirne prema svim vjerovanjima i nadama koje su one donijele u Ameriku. Vide svoje kćeri koje postaju nestrpljive kada majke govore kineski, koje misle da su glupe kada nešto tumače na lošem engleskom. Vide da veselje i sreća njima ne znače isto, da za te ograničene, poamerikanjene umove veselje-sreća nije riječ, da kao takva uopće ne postoji u svijesti. Vide kćeri koje će izroditi unuke koji neće osjećati nikakvu zajedničku nadu što povezuju naraštaje. (Tan, 2004: 40)

Upravo je u nedostatku povezivanja naraštaja, tj. u generacijskom i kulturološkom jazu jedan od najvećih izazova za majke i kćeri. Majke su uvjerenе da će njihove kćeri biti uspješne u životu ako će imati kineski odgoj i američke mogućnosti. Međutim, to nije bilo moguće ostvariti jer su kćeri rođenjem, obrazovanjem i stavovima Amerikanke, dok njihove majke baštine kineski odgoj, obrazovanje i svjetonazor. Premda majke svojim kćerima uporno pokušavaju usaditi kineski način razmišljanja, kineske vrijednosti i tradiciju, kćeri im se suprotstavljaju smatrajući ih staromodnima i čudnima. To rezultira sukobima, otuđenjem i naposljetku prestan-

kom komunikacije među njima. Nastali jaz nije premošten sve dok se kćeri ne potrudе barem donekle shvatiti stajališta svojih majki i tako uspijevaju pomiriti svoje kinesko naslijeđe i svoj američki odgoj. *Klub sretnih žena* stoga često nalikuje bojnome polju na kojem se odvijaju interkulturalne i međugeneracijske bitke. Rano djetinjstvo kćeri obilježilo je neprestano osciliranje između dviju civilizacija, dviju kultura i dvaju jezika dok se nisu naposljetku odlučile za američke vrijednosti i način života. Ovakav rasplet ne treba nas čuditi jer su kćeri tipične predstavnice druge generacije useljenika koje se ponašaju na uobičajen i predvidljiv način te napuštaju Kinesku četvrt (*Chinatown*) kako bi pronašle vlastiti put i vlastitu egzistenciju. Premda su fizički napustile svoju etničku zajednicu i prigrllile američki način života, njihova etnička pripadnost uvijek ih prati.

U romanu korejske autorice kulturološke razlike nisu toliko naglašene, iako i one postoje u korejskom društvu. Odlazak djece iz korejskog ruralnog kraja u Seul obilježen je njihovim procesom prilagodbe životu u gradu koji je prožet napornim studiranjem i radom, kao i otuđenjem tipičnim za velike i nepoznate gradove. Dok su se djeca brzo prilagodila životu u novoj sredini, njihova majka ne može podnijeti ni kratkotrajan boravak u korejskoj prijestolnici te prilikom posjeta djeci koristi svaku priliku što prije napustiti Seul. Urbana korejska kultura njoj je nešto strano i neprirodno, gotovo prijeteće, te se nikad nije ni pokušala prilagoditi životu moderne metropole. Park So-nyo u kulturološkom je smislu izgubljena u ovoj zastrašujućoj, za nju stranoj, metropoli. Kada se i fizički izgubi u enormnoj masi ljudi, počinje potraga za njom, kako fizička, tako i ona emocionalna. Oba romana, *Klub sretnih žena* i *Molim te, pazi na mamu* počinju fizičkim gubitkom majke. Dok je kineska majka zbog smrti zauvijek fizički izgubljena, korejski roman započinje potragom za majkom, potragom koja i fizički i emotivno pokušava rasvijetliti gdje je i tko je zapravo njihova majka. Kćeri Chi-hon i Jing-mei započinju priče majki koje su zauvijek izgubile svoj glas, čak i prije njihove smrti odnosno nestanka. Za razliku od majki koje su čitav svoj život bile uštkivane, tuđom ili svojom voljom, kćeri su postale snažne i emancipirane mlade žene koje se znaju izboriti za sebe i izraziti svoje potrebe i želje. Kad kćeri krenu u potragu za prošlostima majki, na vidjelo izlaze brojne tajne i nepoznanice. Jing-mei nakon majčine smrti sazna da joj je majka prije dolaska u Sjedinjene Američke Države u Kini ostavila djecu, pa uz pomoć majčinih prijateljica počinje otkrivati tajni život svoje majke i njezinu prošlost u Kini koja je do tada bila zatajivana. Njezina majka rijetko je govorila o svojem životu u Kini te stoga Jing-mei mora iz fragmenata i prešućenih informacija te poluistina iskonstruirati majčinu prošlost. Sličnu situaciju imamo i u korejskom romanu, u kojem saznajemo da je majka Park

So-nyo nepismena žena, što vješto skriva od djece od kraja života. Nasuprot korejskoj majci, njezina kći Chi-hon ima snažan glas, probitačna je i sposobna, emancipirana mlada žena koja piše knjige i drži predavanja širom svijeta. Dok je život njezine majke sveden na seosku kuću i dvorište te održavanje kućanskih poslova i brigu o djeci, Chi-hon živi potpuno drugačijim životom. Neudana i slobodna od obiteljskih i kućnih poslova, razvija uspješnu međunarodnu karijeru spisateljice. I kinesko-američka i korejska kći prikazane su kao samosvjesne i emancipirane žene koje su suprotnost svojim majkama. Kompleksan odnos majki i kćeri predmet je brojnih analiza koje oslikavaju ovaj fenomen s različitim stajališta. Posebno je zanimljiva analiza Marianne Hirsch koja u knjizi *The Mother/Daughter Plot: Narrative, Psychoanalysis, Feminism* tvrdi da je suvremena fikcija „gotovo isključivo usredotočena na iskustvo kćeri, dok su majke samo objekti...“⁹ (Hirsch, 1989: 135). Stoga su kćeri često u centru pažnje jer svojim narativima predstavljaju i sebe i svoje majke, osobito one majke koje ne uspijevaju završiti tranziciju od objekta do subjekta naracije. To je posebno izraženo u romanu korejske autorice u kojem nestanak majke prisiljava kćer da pronade svoju majku, kao i da shvati tko je ona zapravo. Ujedno, Chi-hon shvaća da će joj to otkriće pomoći i u definiranju vlastitoga identiteta. Upuštajući se u fizičku potragu za svojom majkom, Chi-hon istovremeno kreće u otkrivanje majčinih tajni i prošlosti. Isto tako, Jing-mei treba krenuti u potragu za majčinom prošlosti u Kini kao i za svojim polusestrama:

Moraš posjetiti sestre i reći im da vam je umrla majka – kaže teta Ying. – No još je važnije da im pričaš o njezinu životu. Sada konačno moraju upoznati svoju nepoznatu majku. – Posjetiti sestre, pričati o majci – ponavljam kimajući. – Što ću im reći? Što im mogu ispričati o majci? Ja o njoj ne znam ništa. Bila mi je mati. (Tan, 2004: 39)

Kineske majke vide u Jing-mei neuspjeh vlastitog odgoja svojih kćeri te se plaše da bi i njih mogla zadesiti slična sudbina. Korejska majka i kineske majke baštine temeljne egzistencijalne probleme koji su u romanima slikovito opisani kroz posjedovanje naizgled nebitnih predmeta, labuđeg pera iz romana Amy Tan te Nietzscheove knjige *Ljudsko, odviše ljudsko* u romanu *Molim te, pazi na mamu*. U prologu romana Tan opisuje kakav život majke priželjkuju svojim kćerima u novoj zemlji:

Starica se sjetila labuda što ga je jednom po smiješno niskoj cijeni kupila u Šangaju. Prodavač na tržnici hvalio se kako je ta ptica nekoć bila obična patka, no želeći postati guskom, uporno je istezala vrat i – vidi je sad! Tako je lijepa da je čovjek ne može pojesti. (Tan, 2004: 13)

Sličnu pozitivnu transformaciju života majke priželjkuju za sebe i svoje kćeri u SAD-u:

Žena i labud preplovili su ocean širok tisuću lija, neprestano istežući vratove prema Americi. Dok su putovali, ona je gugutala ptici: „U Americi ću roditi kćer koja će mi u svemu sličiti. Ali ondje nitko neće smatrati kako je glasno podrigivanje njezina muža mjera njezine vrijednosti. Ondje je nitko neće gledati s visoka, jer ću je poučiti da govori samo savršenim američkim engleskim (...) Bit će tako ispunjena da neće gutati tugu i poniženja. Razumjet će moje nakane jer ću joj darovati ovog labuda – biće koje je postalo više od onoga što se od nje očekivalo. (Tan, 2004: 13)

Slične dobre nakane ima i korejska majka So-nyo dok svojoj kćeri kupuje knjigu koju je Chi-hon izabrala: „Dok je mama stajala ispred knjižare, izabrala si *Ljudsko, odviše ljudsko*. Prije nego što je prvi put u životu platila knjigu koja nije udžbenik, mama ju je pogledala i upitala: 'Trebalo li ti ta knjiga?'“ (Shin, 2020: 63). Iako Chi-hon nije znala kakva je to knjiga, niti tko je Nietzsche ili što je egzistencijalizam, instinktivno je znala da njezina egzistencija ne smije biti kao majčina. Isto tako, majka je znala da kćeri treba priuštiti najbolju moguću naobrazbu kako bi kćerin život bio puno bolji od njezinoga. Uspjeh upisa na neko ugledno sveučilište u Seulu u budućnosti bi omogućio njezinoj djeci sigurnu egzistenciju i ugodniji život od siromaštva ruralne Koreje. Toga su svjesne i kineske majke iz Tanina romana koje potiču svoje kćeri da budu najbolje u svemu, iako im se one često odupiru, naročito kada dosegnu doba puberteta.

Pored toga, kineske majke imaju još jednog saveznika u borbi za utjecaj na živote kćeri, a to je sjećanje. Za razliku od korejske majke koja je čitav život provela u istome selu i nije nigdje putovala, kineske su majke tijekom života u Kini imale aktivan društveni život, a neke od njih čak i brak i djecu, koju su bile prisiljene ostaviti za sobom kako bi pobjegle iz Kine i domogle se Amerike. Nadalje, korejska majka So-nyo isprva pati od čestih glavobolja, a zatim postupno počinje gubiti pamćenje, pa kćerima ne uspijeva prenijeti ni ono malo iskustva ili priča iz prošlosti kojima bi mogla utjecati na izgradnju identiteta svoje djece. Za razliku od nje, kineske majke shvaćaju da je neophodno svojoj djeci pričati o Kini, o vlastitim životima prije dolaska u Ameriku, kako bi doprinijele u izgradnji njihovog jedinstvenog kinesko-američkog identiteta, ali i kako bi im bolje pojasnile svoju poziciju, odnosno da bi kćeri bolje razumjele majke. U tom smislu, majke uviđaju da im kćeri baštine mnogo manje kineskoga kulturološkog i obiteljskog naslijeđa nego što bi to one, majke, željele.

Majkama je trebalo mnogo godina za suočavanje sa svojom prošlošću, ali i da smognu snage ispričati sve ono što su morale proživjeti kako bi uspjele doći u Ameriku. Stoga im je sjećanje istovre-

⁹ Hirsch, Marianne 1989. *The Mother/Daughter Plot: Narrative, Psychoanalysis, Feminism*. Bloomington i Indianapolis: Indiana University Press.

meno i bolno i neophodno. Jedna od kineskih majki, Ying-ying St. Clair priča svoju priču iz djetinjstva kada se kao četverogodišnja djevojčica izgubila tijekom putovanja na Festival punog Mjeseca u Kini. Tijekom gledanja izvedbe Moon Lady poželjela je nešto čega se desetljećima nije mogla sjetiti. Uspjela se sjetiti svoje želje tek nakon neuspješnog braka, kada je shvatila da je tada imala samo jednu želju: „da bude pronađena“ (Tan, 2004: 83). Za razliku od njih, korejska protagonistica So-nyo ne može biti pronađena te luta bespućima Seula obilazeći mjesta iz prošlosti svoje djece. Svaka od četiri kineske majke prisjeća se neugodnih i bolnih trenutaka vlastite prošlosti, koje su prethodno potiskivale jer su bili previše bolni. Sjećanje, odnosno nedostatak sjećanja, u prošlosti je majkama bio obrambeni mehanizam. Njihov borilački mentalitet, koji im je omogućio opstanak, tipičan je za sve četiri majke. Sve one preživjele su traumatične događaje u Kini, uključujući rat, glad, gubitak majke ili djece, prisilnu udaju, kao i raspad obitelji.

U Americi su njihovi problemi manje drastični, ali ipak uključuju brojne poteškoće kao što su otuđenje, nemogućnost prilagodbe novim životnim uvjetima i konflikti s kćerima. Kako bi preživjele u svim tim nepovoljnim uvjetima, održale psihičko zdravlje, kulturni identitet i osjećaj pripadnosti, ove žene drže se zajedno. Zbog toga nastavljaju svoj „klub sretnih žena“ i u Americi kako bi osigurale kontinuitet identiteta putem priča kojima se prisjećaju svojih prošlosti. Ovaj je klub za njih sredstvo preživljavanja u novoj sredini i samo kada su u njemu, mogu se nadati da će biti sretni: „Ta sreća bila je naša jedina nada. Zato smo svoje male zabave prozvale Klubom sretnih žena“ (Tan, 2004: 21). Sjećanje im je neophodno da se uvjere u svoju sreću jer su preživjele strahote rata i uspjele nastaviti život u novoj sredini, usprkos svim nedaćama.

Sjećanje utječe na naše poimanje prošlosti, kao i na naše razumijevanje sadašnjosti. U razmatranjima odnosa između sjećanja i identiteta filozof John Perry¹⁰ ustvrdio je da je „neophodan uvjet mog sudjelovanja u prošlom događaju to da sam sposoban sjetiti ga se“ (Perry, 1976: 69). Na sličan način koncept sjećanja razmatra i Nietzsche¹¹ koji svjesnost sjećanja naziva „sjećanje volje“, pri čemu sjećanje drži dinamičnim procesom potpomognutim voljom, tj. željom za uspjehom. Posljednjih se godina sve više koristi i termin „kultura sjećanja“ (eng. *cultural memory*), kojim se opisuju složeni načini na koje se društva i pojedinci prisjećaju svoje prošlosti, a koji uključuju i usmenu i pisanu

književnost, slike, muzeje i druge medije (Erl i Rigney¹², 2006: 111–115).

Posebno je važna uloga književnosti u prisjećanju prošlosti, a naročito traumatičnih sjećanja. Iako su majke iz romana često pokušavale potisnuti traumatična sjećanja, nisu u tome uspjele. Neke od njih takva su sjećanja konstantno progonila te dovela do prerane smrti majke Suyuan: „Otac drži da su je ubile vlastite misli“ (Tan, 2004: 15). Ne samo da prisjećanje traumatične prošlosti onemogućava Suyuan u razvoju vlastitog identiteta u Americi, nego ono pretvara i njezin odnos s kćeri u kontinuirani sukob i posljedični strah od gubitka kćeri, odnosno u strah da neće imati kome prenijeti svoju kulturu, znanje, iskustvo i identitet. Međutim, identitet nije nešto što se može prenositi s koljena na koljeno ili s majke na kćer. Identitet kao nepovijljiva kombinacija iskustva i životnih okolnosti ne može se prenijeti putem sjećanja ili naracije. Proučavajući identitet, Georges Rey¹³ ustvrdio je da postoje „brojni načini na koje netko može dijeliti izgledna iskustva drugoga“ (Rey, 1976: 41). Problem u odnosima majki i kćeri nastaje onda kada neke od njih ne žele prihvatiti ili podijeliti takva iskustva.

Korejska majka So-nyo, primjerice, odlučila je da kćeri neće prenijeti mnoga svoja iskustva i sjećanja iz prošlosti. Srameći se siromašnog djetinjstva i života na rubu šume gdje sjevernokorejski vojnici otimaju mlade žene, So-nyo prešućuje i svoju „platonsku“ ljubav iz mladih dana, tajanstvenog čovjeka imena Eun-gyu. So-nyo ne može djeci priznati da se kao već udana žena zaljubila u muškarca koji joj je ukrao zdjelu s brašnom kako bi prehranio svoju ženu pri porodu, kao i ostatak gladne obitelji:

Sedam ili osam dana nakon što sam te upoznala, neprestano razmišljajući o tvojoj situaciji uzela sam malo algi i svratila do tvoje kuće, ali samo je novorođenče bilo ondje, ne i tvoja supruga. Nakon poroda tri je dana ležala u groznici i na kraju umrla, bila je toliko pothranjena da se nije uspjela oporaviti od poroda. Tvoja slijepa majka sjedila je na starom trijemu i nije bilo jasno zna li što se događa. (Shin, 2020: 214)

Mnogi događaji iz majčinog života ostaju nepoznati do trenutka njezinog nestanka. Majka se u početku bojala da je nitko neće razumjeti i da će je možda i osuditi zbog prijateljstva s nepoznatim muškarcem. S vremenom je doživjela moždani udar i postala dementna, a onda je već bilo prekasno da djeci ispriča svoju priču:

¹⁰ Perry, John 1976. „The Importance of Being Identical“, u: Amelie Oksenberg Rorty, ur. *The Identities of Persons*. Berkeley: U of California P, str. 67–90.

¹¹ Nietzsche, Friedrich 1967. *On The Genealogy of Morals*. Prev. Walter Kaufman i R. J. Hollingdaale. New York: Vintage.

¹² Astrid Erl i Ann Rigney 2006. *Literature and the production of cultural memory: Introduction*, *European Journal of English Studies*, 10:2, 111–115.

¹³ Rey, Georges Rey. 1976. „Survival“, u: Amelie Oksenberg Rorty, ur., *The Identities of Persons*. Berkeley: U of California P.

Ne znam tko sam ja tebi bila, ali ti si meni bio cjelovitalni prijatelj. Tko je mogao znati da ćemo prijateljivati sve ove godine? Prvi put kad smo se vidjeli očajavala sam jer si mi ukrao zdjelu s brašnom koje mi je trebalo da nahranim djecu. Naša djeca ne bi nas shvatila. Lakše bi shvatila da su stotine tisuća ljudi poginule u ratu nego što bi shvatila tebe i mene. (Shin, 2020: 215)

Eun-gyu bio je jedina podrška u njezinu životu i jedini čovjek kojemu se mogla obratiti za pomoć u teškim trenucima, tim više jer je njezin suprug često napuštao obitelj i nestajao po nekoliko mjeseci živeći paralelni život. Stoga je Eun-gyu za So-nyo bio od presudne važnosti, pa je i sjećanje na njega za nju bilo od presudne važnosti:

Da nisi bio na mojoj strani, ne znam što bi bilo od mene; bila sam luda od tuge. Ti si u brdima pokopao moje četvrto, mrtvorodeno dijete. Sad kad se toga sjetim, jesi li otišao u Komso zato što sam previše tražila od tebe? Nisi bio rođen za život na obali i ribarenje. Bio si čovjek koji obrađuje zemlju i sije. Bio si čovjek koji nema svoju zemlju pa obrađuje tuđu. Kad si otišao u Komso, trebala sam shvatiti da si to učinio jer ti je bilo teško trpjeti me. Sad shvaćam da sam bila grozna prema tebi. (Shin, 2020: 217)

Iako je Eun-gyu za So-nyo bio jedina prava ljubav u životu, odlučila je ne prihvatiti njegova udvaranja te zadržati dostojanstvo, kako vlastito, tako i svoje obitelji:

Osim tad kad si pobjegao u Komso, kad god si mi bio potreban, bio si na istom mjestu. Možda sam zahvaljujući tome uspjela nastaviti živjeti. Žao mi je što sam ti dolazila sa svojim mukama, a nisam ti dopuštala ni da mi ruku dodirneš. Dolazila sam k tebi, ali kad mi se činilo da želiš bliskost, ponašala sam se neljubazno. To nije bilo lijepo od mene. Žao mi je, jako mi je žao. Isprva sam bila takva jer sam se osjećala nelagodno, zatim zato što sam mislila da ne smijemo, a na kraju zato što sam bila stara. Bio si moj grijeh i moja sreća. Željela sam sačuvati dostojanstvo u tvojim očima. (Shin, 2020: 218)

Dok su kineske majke iz Tanina romana uspjele barem donekle prenijeti neke od svojih ideja, sjećanja i osjećaja, korejska majka ostala je zakinuta za iskren razgovor sa svojom djecom i suprugom. Umjesto toga na kraju romana posjećuje ih u obliku ptice, gledajući ih kroz prozore i dvorišta njihovih kuća i objašnjava im sve ono što za svoga života nije mogla ili smjela. Istovremeno, promatrajući nove zgrade obraća se svojoj najstarijoj kćeri Chi-hon i daje svojevrstnu kritiku modernog života u Seulu gdje većina ljudi živi u dehumaniziranim, sličnim stambenim zgradama:

Stanovi i garsonijere u kojima žive tvoja braća i sestra svi mi izgledaju jednako. Ne znam koja je čija kuća. Kako sve može biti posve jednako? Kako svi žive u posve istim prostorima? Mislim da bi bilo lijepo da stanuju u kućama koje izgledaju različito. Ne bi li bilo lijepo imati ostavu i tavan? Ne bi li bilo lijepo

stanovati u kući u kojoj postoje mjesta gdje se djeca mogu sakriti? (Shin, 2020: 187)

Majka je konačno slobodna i može govoriti svojoj djeci sve što im u ljudskom obliku nije mogla reći. Otkriva se pritom i majčin problematičan odnos s njezinom mladom kćeri zbog kojeg se majka odlučila ispričati:

Došla sam ti se ispričati. Molim te, oprost mi na izrazu lica kad si se vratila u Seoul s trećim djetetom u naručju. Taj dan kad si me zaprepašteno pogledala i uzviknula: „Mama!“ pritišće mi srce. Zašto je bilo tako? Zato što ti se treće dijete zalomilo? Ili zato što ti je bilo neugodno reći mi da čekaš već treće dijete, a tvoja se starija sestra još nije ni udala? Koji god bio razlog, skrivala si da si trudna s trećim djetetom u onoj dalekoj zemlji... Kad si rodila, nisam učinila ništa da ti pomognem, ali kad si se vratila, upitala sam te: „Gdje ti je bila pamet? Troje djece?“ (Shin, 2020: 198)

Majka nastavlja svoju reviziju odnosa s kćeri iz koje po prvi put saznajemo da majka možda i nije bila tako dobra i požrtvovna kakvom se doimala. „Žao mi je, dušo. Ispričavam se dječaćiću i tebi“ (Shin, 2020: 198). Nakon što se na svojevrstan način oprostila od svih članova obitelji, u finalnom sjećanju So-nyo otkriva zadnje trenutke svoga života:

Prošlo ljeto, kad je moj suprug otišao bez mene s glavnog željezničkog kolodvora u Seulu, sjećala sam se samo vremena kad sam bila trogodišnja djevojčica. Budući da sam sve zaboravila, mogla sam samo hodati – nisam znala ni tko sam. Hodala sam i hodala. Sve je bilo mutno. A onda sam se jasno sjetila dvorišta u kojem sam se igrala kad sam imala tri godine. Tad se moj otac, koji je kopao zlato i ugljen, vratio kući. Hodala sam najdalje što sam mogla. Hodala sam i hodala između stambenih zgrada, travnatim brežuljcima i nogometnim igralištima. (Shin, 2020: 235–236)

Nakon što je gotovo posve izgubila sva sjećanja o obitelji, jedino što joj je preostalo su sjećanja na vlastitu majku i oca iz najranijeg djetinjstva. Time se odnos majke i kćeri vraća na početak, s time da je ovoga puta ona kći koju treba zaštititi:

Kamo sam željela otići kad sam tako neumorno hodala? Možda u ono dvorište u kojem sam se igrala kao trogodišnjakinja? (...) Kažu da sam, kad su susjedi došli obavijestiti mamu o očevoj nesreći, trčkarala dvorištem. Igrala sam se gledajući kako mama, najednom blijeda, tetura prema mjestu nesreće, a susjedi je pridržavaju. Netko je u prolazu rekao: „Budalasto dijete, smiješ se, ni ne znaš da ti je otac umro“, i pljesnuo me po stražnjici. Samo s tim sjećanjem, hodala sam i hodala dok se nisam srušila od umora. (Shin, 2020: 236)

U epilogu pod naslovom „Krunica od ružina drva“ saznajemo na koji je način Chi-hon ispunila majčinu želju da joj donese krunicu od ružina drva iz najmanje države na svijetu, odnosno Vatikana. Devet

mjeseci od mamina nestanka Chi-hon posjećuje Vatikan sa svojim budućim suprugom i nalazi kronicu od ružina drveta na ulazu u Sikstinsku kapelu. Nastavljajući svoj obilazak Vatikana, Chi-hon dolazi u Baziliku svetog Petra te joj pogled privuče kip Bogorodice koja u krilu drži tijelo svog netom umrlog sina. Chi-hon je fascinirana kipom Svete Majke te u njezinu gubitku sina prepoznaje vlastiti gubitak majke:

Netremice promatraš nježne usne Svete Majke ispod očiju preplavljenih tugom. Usne su joj čvrsto zatvorene, s dostojanstvom koje nitko ne može poljuljati. Nadvladale su tugu i odišu suosjećanjem. Duboki uzdasi otimaju ti se s usana. Ponovno gledaš njezina mrtva sina. Ruke i noge spokojno mu počivaju u majčinu krilu. Tješi ga i u smrti. (Shin, 2020: 263)

Dvojeći je li doputovala u Vatikan pronaći majku ili se pak konačno oprostiti od nje prisjećajući se svega što joj je majka značila, Chi-hon izgovara riječi koje ispred kipa Bogorodice nije uspjela izgovoriti: „Molim te, molim te pazi na mamu“ (Shin, 2020: 264).

BIBLIOGRAFIJA

Cheung, King-kok 1988. „Don't Tell: Imposed Silences in *The Color Purple* and *The Woman Warrior*“. *PMLA* 103.2, str. 162–174.

Dehay, Terry 1994. „Narrating Memory“. U: *Memory, Narrative and Identity: New Essays in Ethnic American Literatures*. Ur. Amritjit Singh, Joseph T. Skerret Jr., Robert E. Hogan. Boston: Northeastern UP: str. 26–44.

Astrid Erll i Ann Rigney 2006. *Literature and the production of cultural memory: Introduction, European Journal of English Studies*, 10:2, str. 111–115.

Hirsch, Marianne 1989. *The Mother/Daughter Plot: Narrative, Psychoanalysis, Feminism*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, str. 135.

Ling, Amy 1990. *Between Worlds: Women Writers of Chinese Ancestry*. New York: Pergamon Press.

Nietzsche, Friedrich 1967. *On The Genealogy of Morals*. Prev. Walter Kaufman and R. J. Hollingdale. New York: Vintage.

Perry, John 1976. „The Importance of Being Identical“. U: Amelie Oksenberg Rorty, ur. *The Identities of Persons*. Berkeley: U of California P, str. 67–90.

Rey, Georges Rey 1976. „Survival“, u: Amelie Oksenberg Rorty, ur. *The Identities of Persons*. Berkeley: U of California P.

Schillinger, Liesl 2012. „Kyung-sook Shin Talks About Novel *Please Look After Mom*“. U: *The Daily Beast*. Dostupno na: <https://www.thedailybeast.com/kyung-sook-shin-talks-about-novel-please-look-after-mom?ref=scroll>, pristup 31. listopada 2021.

Shin, Kyung-sook 2020. *Molim te, pazi na mamu*. Zagreb: Hena com.

Tan, Amy 2004. *Klub sretnih žena*. Split: Marjan tisak.

Wong, Sau-ling Cynthia 1995. „'Sugar Sisterhood.' Situating the Amy Tan Phenomenon“. U: *The Ethnic Cannon: Histories, Institutions and Interventions*. Ur. David Palambo-Liu. Minneapolis/London: U of Minnesota P, str. 174-203.

SUMMARY

MOTHERHOOD AND MEMORY IN NOVELS *PLEASE LOOK AFTER MOM* AND *THE JOY LUCK CLUB*

Korean author Kyung-sook Shin and Chinese-American author Amy Tan in their novels *Please, Look After Mom!* and *The Joy Luck Club*, respectively, analyze problematic relationships between mothers and their daughters as well as their generational and cultural conflicts. Although the causes of these conflicts are similar, the manner in which the conflicts have been resolved manifests itself differently in the respective novels. By merging the voices of mothers and daughters in their novels, Tan and Shin show they have much more in common than one could expect. In spite of all differences, there is a lot that connects them. Tan believes that it is genetics that wins in the end and, therefore, she believes she can represent her mother. For Shin, mothers are both needed and essential, although their daughters cannot understand it in the beginning. Therefore, the initial conflicts between mothers and daughters in their novels end up with reconciliation and understanding, although it happens too late for some of the mothers.

Key words: mothers, daughters, motherhood, identity, memory